فصلنامه‌ی مطالعات توسعه‌ی اجتماعی- فرهنگی، دوره‌ی ششم، شماره‌ی ۲، پاییز ۹۶، صفحات ۲۳۹-۲۱۱

ارزیابی تأثیر طرح توسعه‌ی اراضی کشاورزی بر خروج از انزوای اجتماعی (مطالعه‌ی موردی: طرح EPCشبکه فرعیِ آبیاری و زه‌کشی، تجهیز و نوسازی اراضی کشاورزی واحدهای عمرانی ۲و۳ دشت ارایض شهرستان شوش)

اکبر طالب‌پور[۱]، حسن دحیماوی[۲]

تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۱۲/۰۶ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۰۶/۲

چکیده

تحقیق حاضر با هدف ارزیابی تأثیر طرح عمرانی توسعه‌ی اراضی کشاورزی بر خروج از انزوای اجتماعی انجام گرفت. مسأله‌ی محققین در این پژوهش، توجه عاملین طرح‌های عمرانی به بُعد اقتصاد جامعه محلّی به‌طور خاص و اقتصاد ملّی، خودکفایی اقتصادی در زمینه‌ی تولیدات محصولات کشاورزی و بهینه‌سازی مصارف آب کشاورزی به‌طور عام و به فراموشی سپردن ابعاد اجتماعی و تأثیرات فرهنگی این طرح‌ها بر جامعه‌ی محلّی تحت‌تأثیر بود. روش تحقیق براساس رویکرد کیفی، استراتژی استقرا و روش‌شناسی نظریّه‌ی بنیادی صورت گرفته و با استفاده تکنیک‌های مصاحبه‌ی عمیق، مشاهده مشارکتی، مباحث گروهی و تجربه‌زیسته محقّق در منطقه‌ی مورد مطالعه،جمع‌آوری داده‌ها از میدان تحقیق و جامعه‌ی آماریبا استفاده از تکنیک نمونه‌گیری هدف‌مند تا مرحله‌ی اشباع نظری و بدون تعیین حجم نمونه‌ی قبلی انجام شده است. روش تحلیل یافته‌ها نیز به‌صورت تماتیک و کدگذاری سه مرحله‌ای بوده است. یافته‌های این تحقیق حاکی از ایجاد برخی از شرایط و عوامل زمینه‌ای محرّک در تقویّت پیوند جامعه‌ی محلّی با جوامع گسترده‌تر شهری و روستاییبوده و بر همین اساس جامعه‌ی محلّی بر اساس شرایط و عوامل زمینه‌ای محرّک از حالت انزوای اجتماعی خارج شده است. یافته‌های تحقیق حاضر با مفاهیم دیدگاه تلفیقی دوراهی داورز در ارتباط بوده و به‌نوعی تأکیدی، تأییدی بر محتوای آن است.

واژگان کلیدی: انزوای اجتماعی، شهرستان شوش، توسعه‌ی اراضی کشاورزی، گرندد تئوری.

[۱] استادیار گروه جامعه‌شناسی دانشگاه آیت‌الله العظمی بروجردی، (نویسنده‌ی مسؤول) talebpour110@yahoo.com

[۲] دانش‌آموخته کارشناس‌ارشد جامعه شناسی از دانشگاه آیت‌الله العظمی بروجردی h.d.susangerd@gmail.com

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

مقدّمه و بیان مسأله

امروزه از واژه‌ی توسعه[1]، برداشت‌ها و تعاریف مختلفی صورت گرفته است ولی به‌طور کلّی هدف هر برنامه‌ی توسعه، بهبود شرایط کلّی زندگی مردم با توجه به، پارادایم فکری حاکم بر نظریّه‌ی محوری مورداستفاده جهت تحقیق و پیاده‌سازی توسعه است. در هر کشور، سازمان‌ها و ارگان‌های مختلف، ابعاد گوناگونی از توسعه را مدّنظر قرار داده و به‌منظور بهبود آن، برنامه‌ریزی و تلاش می‌کنند. در یک نگاه جامع‌تر، با هماهنگ‌کردن توسعه در ابعاد مختلف (به کمک تدوین راهبردی کلان و چشم‌انداز)، امکان هماهنگ‌سازی فعّالیت‌های بخشی در راستای دستیابی به اهداف کلّی فراهم می‌گردد.

پیشرفت اقتصادی یکی از ابعاد مهمّ توسعه است ولی تنها بُعد قابل‌طرح نیست، زیرا توسعه صرفاً پدیده‌ای اقتصادی نیست و جریانی چندبُعدی است که مستلزم تجدید سازمان و تجدید جهت‌گیری مجموعه نظام اقتصادی و اجتماعی و دیگر نظام‌های یک کشور است. توسعه، علاوه بر بهبود وضع درآمدها و تولید، آشکارا متضمّن تغییرات بنیادی در ساختارهای نهادی، اجتماعی، اداری ـ مدیریّتی و نیز طرز تلقی عامه و در بیشتر موارد حتی آداب و رسوم و اعتقادات (فرهنگ) است. بنابراین توسعه به مفهوم ارتقاء مستمرّ کلّ جامعه و نظام اجتماعی به‌سوی زندگی بهتر و یا انسانی‌تر با استفاده‌ی بهینه از منابع موجود است (تودارو، ۱۳۷۰).

به‌طور کلّی در طرح‌های عمرانی احداث شبکه فرعی آبیاری وزه‌کشی، تجهیز و نوسازی اراضی کشاورزی به‌عنوان یک طرح توسعه‌ای نیز، تنها بر بُعد اقتصاد تأکید می‌شود و عاملین چنین طرح‌هایی، آشکارا نسبت به تأثیرات اجتماعی و فرهنگی طرح، بر جامعه‌ی تحت‌تأثیر بی‌توجهی می‌کنند. با این وصف در تحقیق حاضر تلاش شده است تا نسبت به جنبه‌های اجتماعی طرح، توجّه ویژه‌ای ملحوظ گردد، از جمله ابعاد اجتماعی تحت‌تأثیر این طرح، بُعد خروج از انزوای اجتماعی و پیوند یافتن جامعه‌ی محلّی با جوامع گسترده‌تر شهری و کشوری است.

بدیهی است که طرح‌های عمرانی اراضیبه‌عنوان یک واقعیّت طبیعی،با تغییردرحیات اجتماعی، اکولوژیکی، حوزه‌های دیگر حیات اجتماعی را تغییرداده، برسایرجوانب اجتماعی نیز تأثیر می‌گذارند. مشخص کردن نوع تغییرات، عوامل دخیل در آن و نتایجی که به همراه دارد، به روشن‌شدن سایرمسائل مرتبط کمک می‌کند.

[1] development

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

طرح‌های عمرانی توسعه‌ی اراضی کشاورزی، با توجه به این امر که از بیرون مناطق محلّی بر روستانشینان تحمیل می‌شوند از نظر ماهیّت، طرح‌های توسعه برون‌زایی هستند که بر اساس ایده‌ی توسعه‌ی بخش کشاورزی جامعه‌ی روستایی بدون درنظرگرفتن سایر ابعاد اجتماعی جوامع انسانی تحت‌تأثیر، وارد منطقه شده است و عاملین این طرح‌ها با تکیّه بر پیش‌فرض‌های عمدتاً اقتصادی و اقتصاد کشاورزی، به انجام فعالیت‌های عمرانی اقدام کرده‌اند.

طبیعی است که تسریع در روند احداث شبکه‌ی فرعی آبیاری-زه‌کشی و تسطیح، موجب برآمدن چالش‌های اجتماعی فراوانی خواهد شد. چالش‌هایی که در همان آغاز شروع به‌کار طرح‌های عمرانی به‌ویژه در واحد عمرانی ۲و۳ دشت ارایض سر برآورد و پس از گذشت بیش از چهار سال، نه تنها متوقف نشده بلکه روزبه‌روز نیاز آن به مهندسی اجتماعی بیش‌تر شده است. یکی از ابعاد اجتماعی که شدیداً تحت تأثیر این طرح‌ها قرار گرفته است بُعد الگوی پیوند جامعه‌ی محلّی با جوامع گسترده‌تر است.

مسأله و دغدغه‌ی محقق در پژوهش حاضر، بررسی این موضوع بود که ورود طرح توسعه‌ای به مناطق محروم و جامعه‌ی روستایی و اقشار آسیب‌دیده تنها در جهت بهبود وضعیت اقتصادی آنها عمل کرده و از سایر جنبه‌ها غفلت شده است. طبیعی است در صورتی که در چنین طرح‌هایی توجهی به ابعاد اجتماعی- فرهنگی زندگی جامعه‌ی تحت تأثیر به‌ویژه کشاورزان مبذول نشود و تنها بر بُعد اقتصادی زندگی تمرکز شود، اهداف توسعه‌ی همه‌جانبه این طرح‌ها محقق نخواهند شد زیرا تغییرات اقتصادی همواره با تغییرات در دیگر حوزه‌های زندگی همراه است. محقّقین در این مطالعه به‌طور ویژه‌ای در صدد سنجش این نکته بوده‌اند که آیا طرح توسعه‌ی اراضی کشاورزی بر خروج از انزوای اجتماعی جامعه‌ی هدف مؤثّر است؟

روش‌شناسی تحقیق

در تحقیق حاضر با توجّه به موضوع و رویه‌ی تحقیق، روش مُنتخب جهت انجام آن، مبتنی بر پارادایم انتقادی است. این تحقیق به لحاظ هدف، از ماهیّتی اکتشافی و تبیینی برخوردار است، در نتیجه بنابر ماهیّت و اهدافی که دنبال می‌کند، روش کیفی شیوه‌ی مناسب‌تری برای تولید داده‌های موردنیاز و تحلیل آنها است (استراوس و کوربین، ۱۳۸۵: ۱۷). در این روش از اطلاعات برگرفته از ادبیات موجود به‌منزله‌ی دانش زمینه‌ای استفاده می‌شود تا در بستر این ادبیات به مشاهدات و

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

گزاره‌های تحقیق نظر شود. در روش کیفی با کمک گرفتن از مشاهدات محقّق[1]، مصاحبه‌های غیرساخت‌یافته[2] و گاهاً نیمه‌ساخت‌یافته[3]، تجربه‌زیسته محقق[4]، مباحث گروهی[5] و سایر ابزار دسترسی به اطلاعات موردنیاز موضوع تحقیق، محورهای مربوط به آن موضوع موردمطالعه و بررسی قرار می‌گیرد.

چارچوب مفهومی پژوهش حاضر، بر مبنای رویکرد «ارزیابی تأثیر» است. هدف ارزیابی پیامدهای اجتماعی، کسب اطمینان از این امر است که طرح‌های توسعه، بیش‌ترین منافع و کم‌ترین هزینه‌هارا (به‌ویژه هزینه‌هایی که بر اجتماع محلّی تحمیل می‌شوند) دربرداشته باشند. مطالعه‌ی حاضر، با به‌کارگیری رویکرد نظری ارزیابی تأثیر اجتماعی و استفاده از روش کیفی نظریّه بنیادی، به‌دنبال تبیین این مسأله است که طرح‌های احداث شبکه‌ی فرعی آبیاری و زه‌کشی و تسطیح اراضی کشاورزی چگونه و با چه مکانیسم‌هایی، فضای اجتماعی و فرهنگی جوامع محلّی هدف را دچار تغییر کرده و این تغییرات در چه جهتی بوده است.

با توجه به اینکه در تحقیق حاضر از روش نظریّه بنیادی به‌عنوان یکی از روش‌های کیفی استفاده شده است منابع جمع‌آوری داده‌ها در روش نظریّه بنیادی، در دو دسته‌ی کلّی تقسیم‌بندی می‌شوند: منابع اولیّه که شامل مصاحبه‌ها، مشاهده‌ی مشارکتی و غیرمشارکتی، ثبت مصاحبه‌ها از زمینه‌ی موردمطالعه و دفترچه‌ی خاطرات است و منابع ثانویه که تجربیات شخصی، تجربه‌ی زیسته‌محقق، ادبیات موجود و ... را در برمی‌گیرد (اشتراوس و کوربین، ۱۹۹۰).

داده‌های تحقیق حاضر از طریق حضور در میدان تحقیق و برقراری ارتباط با مجموعه‌ای از افراد جامعه‌ی موردمطالعه به‌دست آمده است. تکنیک‌های به‌کار رفته در این تحقیق شامل مصاحبه‌یعمیق، مشاهده‌ی مشارکتی، تجربه‌ی زیسته چهارساله و مباحث گروهی با کشاورزان و ساکنین بومی منطقه‌ی موردمطالعه است.

شیوه‌ی تجزیه و تحلیل داده‌های تحقیق حاضر به‌صورت تماتیک (موضوعی) است که ساده‌ترین و رایج‌ترین شیوه‌ی تحلیل و به معنی «کدگذاری و تحلیل داده‌ها با این هدف که داده‌ها چه می‌گویند (محمدپور، ۱۳۹۰: ۶۶)» است.

[1] Researcher Observations
[2] Non-Structured Interviews
[3] Semi-Structured Interviews
[4] Lived Experience Researcher
[5] Group Discussions

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

در مرحله‌ی جمع‌آوری داده، نمونه‌گیری هدف‌مند انجام می‌گیرد (اشتراوس و کوربین، ۱۹۹۰: ۱۴۶). پس شیوه نمونه‌گیری در مطالعه‌ی حاضر، با توجه به مراحل گردآوری داده‌ها، شیوه نمونه‌گیری نظری[1] یا هدف‌مند[2]است. به‌عبارتی در انتخاب افراد موردمصاحبه از این روش استفاده شده است. در این شیوه، تصمیم‌گیری درباره‌ی انتخاب و در کنار یک‌دیگر قرار دادن اطلاعات تجربی، طی فرآیند گردآوری و تفسیر داده‌ها انجام می‌پذیرد (فلیک، ۱۳۹۱: ۱۳۸).

جمعیت آماری تحقیق عبارت است از کشاورزان و ساکنین بومی مناطق تحت‌تأثیر طرح‌های عمرانی احداث شبکه‌ی فرعی آبیاری و زه‌کشی و تسطیح اراضی کشاورزی (مناطق عرب‌نشین جنوب غرب کشور). جامعه‌ی نمونه نیز شمال کشاورزان و ساکنین بومی روستاهای محارب یزدی، بیت جلیل، بیت حمدان، مجید ضمدی، بیت شایع و گریز کریدی واحدهای عمرانی ۲و۳ دشت ارایض واقع در شهرستان شوش است.

سیمای طرح و جامعه‌ی مورد مطالعه

طرح عمرانی که در این تحقیق مورد بحث است و قصد داریم اثرات آن را بر محیط اجتماعی منطقه‌ی مورد بررسی قرار دهیم «طرح و ساخت شبکه‌ی فرعی آبیاری و زه‌کشی، تجهیز و نوسازی اراضی کشاورزی» دشت ارایض واحد عمرانی ۲و۳ است. طرح مذکور به مجموعه فعالیت‌هایی گفته می‌شود که موجب توسعه و بهبود وضعیت زیربنایی واحد مزرعه گردد. این اقدامات می‌تواند شامل تسطیح اساسی،یکپارچه‌سازی اراضی، احداث شبکه‌ی فرعی آبیاری، شبکه‌ی زه‌کشی و در صورت لزوم زه‌کشی زیرزمینی، جاده‌های دسترسی و سرویس و راه‌های بین مزارع باشد.

واحدهای عمرانی ۲و۳ دشت ارایض، به‌عنوان بخشی از واحدهای هفت‌گانه‌ی این دشت، که در غرب شهرستان شوش دانیال در استان خوزستان واقع هستند همانند سایر مناطق عرب‌نشین کشور، دارای سنّت‌ها و آداب و رسوم دیرینه و پایه‌ای هستند که نسل امروز آن‌ها را از اجداد و اسلاف خود، طیّ نسل‌ها و قرن‌های متمادی به ارث برده و به‌دلیل تمسّک شدید و نسبتاً پایدار به سنّت‌های آباء و اجدادی در این جامعه، آداب و رسوم موجود نیز کمتر با تغییر و دگرگونی مواجه شده‌اند لذا محقّقان در طول تاریخ منطقه‌ی عرب‌نشین جنوب و جنوب غرب کشور به‌ویژه

[1] Theoretical Sampling
[2] Purposeful Sampling

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

منطقه‌ی مورد مطالعه، با یک جامعه‌ی سنّتی و دست‌نخورده سروکار داشته که با ورود پدیده‌ی توسعه از برون در مهم‌ترین بخش معیشتی و اقتصادی منطقه که همان بخش کشاورزی است، شاهد بروز تغییرات کم‌وبیش چشم‌گیری در بُعد روابط و تعاملات اجتماعی محلّی شده، همین تغییرات محقّقان را به تحقیق و مطالعه در این راستا رهنمون کرده است.

یافته‌های تحقیق

محقّقان در این بخش، به روش نظریّه‌ی بنیادی و با استفاده از نمونه‌گیری نظری سعی کرده‌اند تا با استفاده از اشباع نظری به یک مقوله‌ی هسته‌ای که از دل میدان تحقیق است، دست یابند. این مقوله همان «خروج از انزوای اجتماعیی است. علاوه بر این، این نکته قابل ذکر است که روش نمونه‌گیری در این تحقیق با توجّه به موضوع تحقیق و روش آن، که یک تحقیق کاملاً کیفی است، نمونه‌گیری تعمّدی و غیراحتمالی بوده و مصاحبه‌گر برای رسیدن به اشباع نظری مقوله با ۱۱ نفر از ساکنین منطقه به‌ویژه افراد شاغل در کارگاه‌های طرح مصاحبه کرده است بنابراین، در این بخش از یافته‌های تحقیقی خود، جهت تبیین و تحلیل نتایج حاصل از مصاحبه‌ها به شرح ذیل عمل شده است:

۱- در جدول نخست، به وضعیّت گذشته پیوند جامعه‌ی محلّی (مورد مطالعه) با جوامع بیرون و گسترده‌تر یا همان حالت «در انزاوی اجتماعی به‌سر بردنی (سطوح واقعیت) (جدول ۱)؛

۲- در جدول دوّم، به عوامل و شرایط زمینه‌ای محرّک و تأثیرگذار در انتقال از وضعیت سابق به وضعیت جدید (جدول ۲)؛

۳- در جدول سوّم، به وضعیّت فعلیّ شکل پیوند جامعه‌ی محلّی و به‌عبارتی جامعه مورد مطالعه با جوامع بیرون و گسترده‌تر یا همان حالت «خروج از انزوای اجتماعی» (نتیجه یا مقوله‌ی هسته‌ای نهایی) می‌پردازیم (جدول ۳).

در پایان پس از ارائه‌ی تجربیات زیسته‌محقّق، مشاهدات عمیق صورت‌گرفته و مباحث گروهی، به نمودار قاعده‌مندی (الگوی تغییر)، (جدول۱) خواهیم پرداخت.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

جدول ۱- وضعیّت قبلی پیوند جامعه‌ی محلّی با جوامع گسترده‌تر

مقوله‌ی هسته‌ای	مقوله‌ی محوری	مفاهیم پایه
جامعه‌ی منزوی و دارای ارتباط نسبتاً منقطع با جامعه‌ی گسترده‌تر	نامناسب بودن مسیرهای ارتباطی	۱. ماشین نبود که بریم شهر چون نه توان مالی خرید ماشینو داشتیم نه جاده درست حسابی بودش. ۲. من ماشین شخصی داشتم ولی از بس جاده‌ها خراب بود شاید هفته اییه با هم نمیرفتم شهر، میترسیدم ماشینم چیزیش بشه تو این دس‌اندازا. ۳. جاده‌هامون خیلی خراب بود. ۴. جاده‌ها خراب بود برا همین هم رفت‌وآمد بین روستاها و بین روستا-شهر هم خیلی کم بود. ۵. قبلناً عمده‌ی مایحتاج خودمون توسّط دوره‌گردا تأمین می‌شد. ۶. به‌دلیل شرایط اقتصادی منطقه، مردم توان مالی خرید ماشین شخصی رو نداشتند، خرابی جاده هم نسبت به خرید ماشین حس منفی در آنها ایجاد می‌کرد. ۷. خیلی از خریدامونو از دوره‌گردا می‌کردیم چون نمی‌رفتیم شهر، جاده خراب بود. ۸. چون نمی‌تونستیم بریم شهر برا خرید، آرزوی خریدنیه جنس تازه تو دلمون بود.
	محدود بودن دایره‌ی روابط	۹. دایره دوستیمون معمولاً فقط در حد روستای خودمون و دو سه روستای دورمون بود. ۱۰.قبلاً کسی رو نمی‌شناختیم. ۱۱.روابطمون فقط در حدّ داخل منطقه‌مون بود. ۱۲.فک می‌کردم محدوده‌ی روستامون خیلی بزرگ بودش و برا زندگی عالیه. ۱۳.روابط جوونا فقط در حدّ محیط روستای خودشون بود. ۱۴.قبلاً اگه غریبه‌ای میومد تو روستامون زود شناساییش می‌کردیم. ۱۵.قبلاً با غریبه‌ای که تو روستامون میومد غریبگی می‌کردیم و گاهی وقتا باش برخورد می‌کردیم. ۱۶.قبلاً شهر خودمون هم نمی‌رفتیم چه برسه به شهرهای دیگه، چون نه پول بود نه جادّه نه ماشین. ۱۷.دوستام فقط تو روستای خودم بودند. غیر از هم‌روستاییام و فامیلام دیگه کسی رو نمی‌شناختم. ۱۸.غریبه‌ای تو منطقه‌مون رفت‌وآمد نمی‌کرد. ۱۹.ما فقط خودمونو می‌شناختیم چون فقط خودمونو می‌دیدیم و با کسی رابطه‌ای نداشتیم.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

ادامه جدول ۱- وضعیّت قبلی پیوند جامعه‌ی محلّی با جوامع گسترده‌تر

مقوله‌ی هسته‌ای	مقوله‌ی محوری	مفاهیم پایه
جامعه‌ی منزوی و دارای ارتباط نسبتاً منقطع با جامعه‌ی گسترده‌تر	ضعف اقتصاد کشاورزی	۲۰.کشاورزی منطقه ضعیف بود چون نه آب بود نه زمینا تسطیح شده بودند نه مردم سواد کشاورزی رو داشتند. ۲۱.زمینامون که اکثراً بایر بودند وضع مالیمون هم افتضاح بود. ۲۲.قبلاً کشاورزی هم بلد نبودیم. ۲۳.قبلاً اراضیمون حالت بیابونی داشت و کسی توشون نبود. ۲۴.زمینا تسطیح نبودند، آب هم نبود برا همین کشاورزی هم بلد نبودیم.
	بی‌توجهی مسؤولان دولتی به منطقه	۲۵.روستاهامون قبلاً مسؤولین هیچ توجهی بشون نداشتند. ۲۶.قبلاً کسی به منطقمون نمیومد چون نه جادّه بود نه امکانات. ۲۷.قبل از شروع پروژه‌های عمرانی، به دلیل دورافتادگی منطقه و عدم توجه مسؤولین به اهمّیّت منطقه، راه‌های ارتباطی هم خراب بودند. ۲۸.چَندبار شورای روستاها می‌رفتن پیش فرمانداری، بخشداری و ... که جادَه هاشونو درست کنن ولی کسی بشون اعتنا نمی‌کرد.
	عدم تردّد وسایل نقلیه در مسیر	۲۹.ماشین نبود که بریم شهر چون نه توان مالی خرید ماشینو داشتیم نه جاده درست حسابی بودش. ۳۰.قبلاً شاید در طول روز ده تا ماشین هم رد نمیشدن. ۳۱.نه خودمون ماشین‌دار بودیم نه کسی میومد سمت منطقه‌مون. ۳۲.قبلاً چون زمینا محصول نداشتند و ما وضع اقتصادیمون زیاد جالب نبود قدرت خریدمون هم پایین بودش، برا همین شاید ماهی دوبار هم شهر نمی‌رفتیم. ۳۳.به‌دلیل شرایط اقتصادی منطقه، مردم توان مالی خرید ماشین شخصی رو نداشتند خرابی جادّه هم نسبت به خرید ماشین حسّ منفی در آن‌ها ایجاد می‌کرد. ۳۴.چون ماشین توی روستا کم بود کسی هم نمیومد منطقه، تردّد ماشین توی جادّه هم خیلی خیلی کم بود. ۳۵.چون نمی‌تونستیم بریم شهر برا خرید، آرزوی خرید جنس تازه تو دلمون بود.
	بی‌سوادی و عدم آگاهی	۳۶.به‌دلیل اینکه ماشینا توی جادّه کم بود سطح سواد خیلی از جوونای ما در حدّ ابتدایی هستش چون نمی‌تونن خودشونو به شهر برسونن. توی روستا هم فقط تا ابتدایی مدرسه داشتیم. ۳۷.صرف‌نظر از مشکلات رفت‌وآمد به شهر، حتی اگه کسی بخواد ادامه تحصیل بده، روحیه پیدا کردن کار نبود. ۳۸.نه فقط دخترا، حتی پسرا هم نمی‌تونستن برن شهر برا تحصیل. ۳۹.بچه‌هامون به‌دلیل ناتوانی رفت‌وآمد به شهر در ابتدایی موندن و ادامه تحصیل ندادن. ۴۰.زندگیمون خیلی ساده بود. اصلاً هیچ آگاه نبودیم دوربرمون چه خبره.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

ادامه جدول ۱- وضعیّت قبلی پیوند جامعه‌ی محلّی با جوامع گسترده‌تر

مقوله‌ی هسته‌ای	مقوله‌ی محوری	مفاهیم پایه
جامعه‌ی منزوی و دارای ارتباط نسبتاً منقطع با جامعه‌ی گسترده‌تر	علم مسافرت به شهرها و استان‌های دیگر	۴۱.کسی مسافرتی جایی نمی‌رفت چون هم وضع مالیمون خوب نبود هم از دورور خودمون بی‌خبر بودیم. ۴۲.اسم خیلی از شهرهای ایرانو نشنیده بودم. ۴۳.قبلاً کسی رو نمی‌شناختیم. ۴۴.حتّی اگه می‌خواستیم بریم مسافرت می‌ترسیدیم چون کسی رو نداشتیم. ۴۵.سطح آگاهیمون خیلی پایین بود در حدّی که نمیدونستم طبیعت و هوای شمال ایران چطور بود. ۴۶.روابطمون فقط در حدّ داخل منطقه‌مون بود. ۴۷.فارسیم خیلی ضعیف بود نمی‌تونستم با کسی فارسی صحبت کنم. ۴۸.فک می‌کردم محدوده‌ی روستامون خیلی بزرگ بودش و برا زندگی عالیه. ۴۹.قبلاً شهر خودمون هم نمی‌رفتیم چه برسه به شهرهای دیگه، چون نه پول بود نه جادّه نه ماشین. ۵۰.قبلاً نمی‌دونستیم شهرای دیگه زبونشون چیه؟، چه امکاناتی داشتن؟ چون اصلاً کسی رو نداشتیم.

جدول ۲- عوامل و شرایط زمینه‌ای محرّک خروج از انزوای اجتماعی

مقوله‌ی هسته‌ای	مقوله‌ی محوری	مفاهیم پایه
مهیا شدن الزامات خروج از حالت انزوای اجتماعی	افزایش توجّه مسؤولان به منطقه	۱. حالا که پروژه‌ها اومد و منطقه درحال تغییره همه چشما به سمت منطقه نگاه می‌کنه. ۲. حالا از مناطق دیگه میان برا بازدید پروژه. ۳. اما با آمدن پروژه کم‌کم هم مسؤولین به اهمّیّت منطقه توجه کردند و هم خودِ پیمانکاران برا تسهیل رفت و آمدشون به راه‌های ارتباطی به‌ویژه جاده-های میان شهر-روستایی توجّه رسیدند و درستش کردند. ۴. ولی حالا نه فرماندار، نه بخشدار، بلکه به دستور نماینده‌ی مجلس، مسیر شوش-ارایض آسفالت شد.
	توجّه به امر آموزش و تحصیل	۵. حالا هم جاده پرِ ماشین شد هم دارن توی روستاها مدارس راهنمایی-متوسطه درست می‌کنن این بهبود در این حوزه باعث بهبود در تحصیل و آموزش نوجوونامون شد و خیلیا دارن ادامه تحصیل میدن. ۶. ولی حالا خیلیا به امید تحصیل در رشته‌ی کشاورزی در دانشگاه دارن درس می‌خونن. ۷. ولی حالا هم دخترا هم پسرا دارن ادامه‌ی تحصیل می‌دند. ۸. حالا جاده‌ها درست شد زمینا هم درست شد خودمون ماشین خریدیم و بچه‌هامونو برای ادامه‌ی تحصیل در شهر می‌بریم میاریم.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

ادامه جدول ۲- عوامل و شرایط زمینه‌ای محرّک خروج از انزوای اجتماعی

مقوله‌ی هسته‌ای	مقوله‌ی محوری	مفاهیم پایه
مهیا شدن الزامات خروج از حالت انزوای اجتماعی	بهبود وضع اقتصادی مردم	۹. الان وضع اقتصادی مردم به حمدالله خوب شد و جاده‌ها هم درست شد خیلیا هم ماشین‌دار شدند. ۱۰. روستاها پر ماشین شد شاید هر خونه‌ایییه ماشین. ۱۱. حالا که وضع مالیمون درست شد خیلیامونیه روز درمیون می‌ریم شهر برا خرید و بعضیا هم برا تفریح و دیدوبازدید. ۱۲. حالا وضع مالیمون خوب شد و می‌تونیم بریم شهر. ۱۳. حالا خودمون می‌ریم شهر هر چه دلمون خواست می‌خریم.
	خرید وسایل نقلیه	۱۴. روستاها پر ماشین شد شاید هر خونه‌ایییه ماشین. ۱۵. ولی حالا حداقّل هر یه ساعت ده تا ماشین تو جادّه رد میشن. ۱۶. حالا هم خودمون ماشین‌دار شدیم هم افرادی که توی پروژه کار می‌کنن بین کارگاه و شهر رفت‌وآمد می‌کنن. ۱۷. حالا که ماشینا زیاد شد و عوامل پروژه و ... دارن بین منطقه و شهر تردّد می‌کنن ماشینا توی جادّه هم زیاد شدند. ۱۸. الان وضع اقتصادی مردم به حمدالله خوب شد و جادّه‌ها هم درست شد خیلیا هم ماشین‌دار شدند.
	درست‌شدن مسیرهای ارتباطی	۱۹. آسفالت جادّه‌ها رو درست کردند و خیال‌مونو راحت کردند. ۲۰. حالا قسمتی از جادّه رو پیمانکار نصر میثاق درست کرد قسمتی هم به دستور نماینده‌ی مجلس آسفالت شد. ۲۱. حالا که جادّه‌ها درست شد هم رفت‌وآمد زیاد شد هم پای مردم به شهر باز شد. ۲۲. الان وضع اقتصادی مردم به حمدالله خوب شد و جاده‌ها هم درست شد خیلیا هم ماشین‌دار شدند. ۲۳. حالا که جادّه درست شد دیگه خودمون میریم شهر برا خرید. ۲۴. مسیر جاده چنانه-شوش درست شد، شد به نفعمون. ۲۵. آسفالت جاده‌ها باعث افزایش تردّد ماشینا شد.
	اشتغال در کارگاه طرح عمرانی	۲۶. حالا توی کارگاه با افرادی که از روستاهای دیگه در کارگاه کار می‌کنن تونستیم باشون آشنا بشیم و دوست بشیم. ۲۷. حالا به برکت پروژه‌هادوست مهندس و راننده ماشین سنگین و ... از شهرای دیگه پیدا کردیم. ۲۸. . الان توی کارگاه از طریق افراد شهرهای دیگه با چیزایی آشنا شدم که تصورشونو نمی‌کردم. ۲۹. حالا که از شهرای دیگه توی کارگاه دوست پیدا کردیم خیلی از شهرا به قول معروف صاحب خونه‌ی دوم شدیم. ۳۰. حالا خیلیراحت می‌تونم فارسی صحبت کنم چون توی کارگاه یاد گرفتم. ۳۱. حالا فهمیدم کلّ محدوده روستامون خیلی کوچک‌تر از یه سالن کارگری هستش. ۳۲. حالا توی کارگاه‌ها دارن دوست پیدا می‌کنن و دوستاشونو زیاد کردند. ۳۳. حالا دیگه به هم‌روستاییام اعتنا نمی‌کنم چون اینقدر دوست پیدا کردم توی کارگاه و از شهرای دیگه که دیگه وقتی برا دوستای قدیمیم ندارم.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

ادامه جدول ۲- عوامل و شرایط زمینه‌ای محرّک خروج از انزوای اجتماعی

مقوله‌ی هسته‌ای	مقوله‌ی محوری	مفاهیم پایه
	ورود اجاره‌کاران زمین‌های کشاورزی به منطقه	۳۴. حالا که اراضیمون درست شد کشاورزان اجاره‌کار از شهرای دیگه اومدن منطقه برا اجاره‌کاری، باهاشون آشنا شدیمو دایره آشناییمونو از محدوده خودمون وسیع‌ترش کردیم. ۳۵. با تجهیز زمینای کشاورزی، اجاره‌کاران به سمت منطقمون سرازیر شدن. ۳۶. حالا که زمینا درست شد مردم از طریق دادن زمیناشون به اجاره‌کارای مناطق دیگه، تونستن سواد کشاورزی‌شونو تقویت کنن. ۳۷. حالا که زمینا درست شدند بخشی‌شونو خودمون می‌کاریم بخشی‌شونو میدیم اجاره، هم وضع اقتصادمون درست شد هم با اجاره‌کارای شهرای دیگه دوست شدیم. ۳۸. حالا منطقه پر غریبه و انواع اقسام آدما شد. ۳۹. حالا اجاره‌کارا کشاورزییادمون دادند. ۴۰. حالا اجاره‌کارا تو اراضیمون کوچ می‌کنند چند ماه می‌مونند بعضیا هم کامل موندگار میشن. ۴۱. حالا داریم از اجاره‌کارا نحوه‌ی کشت انواع محصولاتو یاد می‌گیرم.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

جدول ۳- وضعیت جدید پیوند جامعه‌ی محلّی با جامعه گسترده‌تر

مقوله هسته‌ای	مقوله محوری	مفاهیم پایه
پیوند جامعه‌ی محلّی با جامعه‌ی گسترده‌تر، افزایش سطح آگاهی عمومی و خروج از انزوای اجتماعی	افزایش ارتباط جادّه‌ای میان روستا-شهر	۱. ولی حالا حداقل هر یه ساعت ده تا ماشین تو جادّه رد میشن. ۲. حالا شاید هفته‌ای سه‌بار بیشتر می‌رم شهر. چون آسفالتِ جاده‌ها رو درست کردند و خیالمونو راحت کردند. ۳. حالا که جاده‌ها درست شد هم رفت‌وآمد زیاد شد هم پای مردم به شهر باز شد. ۴. حالا که وضع مالیمون درست شد خیلیامونیه روز درمیون می‌ریم شهر برا خرید و بعضیا هم برا تفریح و دیدوبازدید. ۵. حالا وضع مالیمون خوب شد و می‌تونیم بریم شهر. ۶. حالا دیگه خودمون می‌ریم شهر نیازامونو می‌خریم. ۷. حالا که جادّه درست شد دیگه خودمون می‌ریم شهر برا خرید. ۸. حالا خودمون می‌ریم شهر هر چه دلمون خواست می‌خریم.
	توسعه‌ی دایره‌ی روابط	۹. حالا که دوست پیدا کردیم این احساس بمون دست داده که در شهرا و استانای دیگه صاحب خونه‌ی دوم شدیم که در موقع مسافرت پیش دوستامون می‌ریم و در خونه‌هاشون می‌مونیم. اونا هم ما رو به اماکن تفریحی و دیدنی شهرهای خودشون می‌برن. ۱۰. حالا که زمینا درست شدند بخشی شونو خودمون میکاریم بخشیشونو میدیم اجاره، هم وضع اقتصادمون درست شد هم با اجاره کارای شهرای دیگه دوست شدیم ۱۱. حالا توی کارگاه با افرادی که از روستاهای دیگه در کارگاه کار می‌کنن تونستیم باشون آشنا بشیم و دوست بشیم. ۱۲. حالا به برکت پروژه‌هادوست مهندس و راننده‌ی ماشین سنگین و ... از شهرای دیگه پیدا کردیم. ۱۳. حالا که از شهرای دیگه توی کارگاه دوست پیدا کردیم خیلی از شهرا به قول معروف صاحب خونه‌ی دوم شدیم. ۱۴. حالا در شهرها و مناطق دیگه دوست پیدا کردیم. ۱۵. حالا توی کارگاه‌ها دارن دوست پیدا می‌کنن و دوستاشونو زیاد کردند. ۱۶. حالا دیگه غریبه‌ها دوست شدند و موقع مسافرت می‌تونیم بریم شهراشون. ۱۷. حالا دیگه به هم‌روستاییام اعتنا نمی‌کنم چون اینقدر دوست پیدا کردم توی کارگاه و از شهرای دیگه که دیگه وقتی برا دوستای قدیمم ندارم. ۱۸. حالا که اراضیمون درست شد کشاورزان اجاره‌کار از شهرای دیگه اومدن منطقه برا اجاره‌کاری، باهاشون آشنا شدیمو دایره‌ی آشنایی‌مونو از محدوده‌ی خودمون وسیع‌ترش کردیم.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

ادامه جدول ۳- وضعیت جدید پیوند جامعه‌ی محلّی با جامعه گسترده‌تر

مقوله هسته‌ای	مقوله محوری	مفاهیم پایه
پیوند جامعه‌ی محلّی با جامعه‌ی گسترده‌تر، افزایش سطح آگاهی عمومی و خروج از انزوای اجتماعی	بالا رفتن سطح سواد و آگاهی عمومی	۱۹. آگاهی مردم از اوضاع کشور و سیاست و مردم ایران خیلی بهتر شد. ۲۰. مردم تازه دارن آگاه می‌شن چه خبر توجهان می‌گذره. ۲۱. مردم از طریق دادن زمیناشون به اجاره‌کارای مناطق دیگه، تونستن سواد کشاورزیشونو تقویت کنن ۲۲. حالا اجاره‌کارا کشاورزییادمون دادند. ۲۳. حالا داریم از اجاره‌کارا نحوه‌ی کشت انواع محصولاتو یاد می‌گیرم. ۲۴. حالا خیلی راحت می‌تونم فارسی صحبت کنم چون توی کارگاه یاد گرفتم. ۲۵. الان توی کارگاه از طریق افراد شهرهای دیگه با چیزایی آشنا شدم که تصورشونو نمی‌کردم. ۲۶. حالا تونستیم از طریق دوستای جدیدمون با اماکن و طبیعت شهرهای کشور آشنا بشیم. ۲۷. حالا به برکت دوستای جدیدمون تو پروژه آگاهیای سیاسیو عمومی مردم خیلی خوب شده.
	مسافرت به شهر واستان‌های دیگر کشور	۱. حالا که دوست پیدا کردیم این احساس بمون دست داده که در شهرا و استانای دیگه صاحب خونه‌ی دوّم شدیم که در موقع مسافرت پیش دوستامون میریم و در خونه‌هاشون می‌مونیم. اونا هم ما رو به اماکن تفریحی و دیدنی شهرهای خودشون میبرن. ۲. حالا مدام داریم می‌ریم شهر خودمونو و شهرای دیگه استان و کشور برا تامین نیازامون و تفریح. ۳. حالا دیگه غریبه‌ها دوست شدند و موقع مسافرت می‌تونیم بریم شهراشون. ۴. حالا فهمیدم که اونجا بهشته برا خودش. حداقل آب و هواش و طبیعتش. ۵. حالادر خیلی از شهرا به قول معروف صاحب خونه‌ی دوّم شدیم. ۶. حالا تونستیم از طریق دوستای جدیدمون با اماکن و طبیعت شهرهای کشور آشنا بشیم و خیلیامون پامون به مسافرت باز شد.

تجربه‌ی زیسته‌محقق و مشاهدات عمیق

با توجّه نتایج حاصله از تجربه‌ی زیسته‌محقق و مشاهدات صورت‌گرفته در منطقه‌ی مورد مطالعه باید گفت که ساکنین منطقه چنانه-واحد عمرانی ۲و۳ دشت ارایض،در سال‌های گذشته و قبل از ورود طرح‌های عمرانی به منطقه‌ی مورد مطالعه به دلیل وضع معیشتی خاصّی که داشته‌اند و نیز با توجه به عدم دست‌رسی آن‌ها به امکانات جدید شهری، عدم ارتباط با جامعه‌ی شهری، عدم برخورد با جوامع برونی و محصور بودن این نوع ارتباطات به قشر خاص شیوخ و سرمایه‌داران،

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

در حالتی به سر می‌بردند که می‌توانستیم آن را انزوای اجتماعی تلقی نماییم. این در حالی است که با توجه به یافته‌های تحقیق، قبل از ورود طرح‌های عمرانی به منطقه، اکثریّت قریب به اتفاق ساکنین منطقه ارتباطات خود را در حدّ دهستان و شهرستان حفظ نموده و به جای خاصّی مسافرت نکرده بودند. سابق بر این ساکنین از طبیعت متنوّع کشورمان فقط در حدّ برنامه‌های تلویزیونی مطّلع بوده و مسافرت به مناطق دیگر کشور را نه تنها مهم نمی‌دانستند بلکه چنین فکری نیز به ذهن‌شان نرسیده بود که به جای خاصّی خارج از شهرستان و یا حداکثر خارج از استان مسافرت کنند. اما با ورود طرح‌های عمرانی به منطقه و ورود افراد متنوّع از قومیّت‌ها، استان‌ها و شهرهای دیگر کشور به منطقه به عنوان مهندس، تکنسین، راننده سنگین، متخصّص مکانیک و ... در کارگاه‌های طرح عمرانی کشاورزی از یک‌سو و از سوی دیگر اشتغال ساکنین منطقه در آن کارگاه‌ها موجب برخورد ساکنین با افراد و شخصیت‌های متفاوت برون‌شهرستانی و برون‌استانی شده و آنها را به رفاقت برگزیده و بعضاً رفیقان جدید را بر رفیقان قبلی خود (هم‌روستائیان و هم‌قومان) ترجیح دهند زیرا عمده‌ی وقت خود را با این رفیقان جدید در کارگاه‌ها به سر می‌برند و مابقی وقت خود را برای استراحت در منزل، جهت تجدید قوا برای یک روز کاری دیگر اختصاص می‌دهند. در نتیجه، ارتباطات منزوی و منقطع با محیط بیرونی به یک نوع ارتباطات متنوّع با اشخاص و افراد متنوّع بدل شد. اکنون با توجّه به مشاهدات صورت‌گرفته، پس از ورود طرح‌های عمرانی به منطقه بسیاری از افراد روستاها در ایّام تعطیل و مرخصی‌های خود به استان‌ها و شهرهای دیگر مسافرت می‌کنند و به خانه‌های دوستان جدید خود می‌روند و مدّتی در آنجا می‌مانند که نشانگر خروج از انزوای اجتماعی ساکنین است.

مشاهده شده است، در طیّ دوستی‌های ساکنین منطقه‌ی موردمطالعه با افراد غیر هم‌زبان خود، بسیاری از آن‌ها که قبلاً به دلیل امکانات پایین آموزشی و سوادآموزی، حتی توانایی فارسی صحبت‌کردن هم نداشته‌اند اکنون طیّ ارتباط با دوستان جدید خود در کارگاه‌های طرح عمرانی، توانسته‌اند زبان فارسی و فارسی صحبت‌کردن را یاد بگیرند و با آن افراد به راحتی تعامل و ارتباط برقرار نمایند. به گفته‌ی یکی از مهندسان شاغل در طرح، ایشان در اوایل شروع طرح در خصوص توجیه کشاورز برای ورود به زمینش و تجهیز و نوسازی آن، با آن کشاورز برای مدت چند دقیقه صحبت کرده و کشاورز مذکور فقط سر خود را به نشانه تأیید صحبت‌های مهندس، تکان می‌داده است. اما پس از اتمام صحبت‌های مهندس، آن کشاورز به کشاورزی که در کنار ایستاده بود رو کرده و گفته: «شیگول؟؟!» یعنی «چه می‌گوید؟». این نشان می‌داد که آن کشاورز با زبان فارسی

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

هیچ‌گونه آشنایی نداشته است. اما اکنون همان کشاورز مورد بحث که به عنوان خدماتی در کارگاه کار می‌کند در کمال راحتی و تسلط، فارسی صحبت می‌کند و کار خود را راه می‌اندازد و دوستان جدیدی در شهرها و استان‌های دیگر پیدا کرده است و به گفته‌ی خودش یک‌بار به دیدار یک مهندس در شیراز به همراه خانواده‌ی خود سفر کرده و مدّتی را در آنجا به سر برده بود.

در ابتدای شروع طرح عمرانی کشاورزی، این محقّق در آن طرح به عنوان ناظر امور اجتماعی و بهره‌برداری در دو کارگاه که به فاصله حدود ۱۵ کیلومتر قرار داشته‌اند فعالیت می‌کرد که به دلیل عدم تأمین سرویس جابه‌جایی بین دو کارگاه مذکور مجبور بود سر جاده بایستد تا شاید وسیله‌ای رد شود و او را به مقصد برساند اما گاهی اوقات پیش آمده بود که در مدّت بیش‌تر از یک ساعت حتی یک وسیله‌ی نقلیه نیز از آنجا رد نمی‌شد. اما اکنون جاده‌ی مذکور به حدّی پر از ماشین شده که در فاصله‌ی یک ساعت حتّی بیش‌تر از ۳۰ وسیله نقلیه از آنجا رد می‌شود و این موضوع که به تجربه‌زیسته‌ی محقّق و مشاهدات وی برمی‌گردد حاکی از این موضوع است که افزایش تعداد دفعات تردّد وسیله‌های نقلیه علاوه بر ورود تعدادی وسیله جهت اشتغال به عنوان سرویس حمل و نقل و جابه‌جایی شاغلین کارگاه‌های در منطقه است از بهبود وضعیت اقتصادی و خرید وسایل نقلیّه توسط کشاورزانی است که به‌موجب اجرای برنامه‌های طرح عمرانی تجهیز و نوسازی در زمین‌های کشاورزی خود، متموّل شده و توانسته‌اند هر کدام برای خود صاحب یک وسیله گردد. طبیعی است که تملّک وسیله‌ی نقلیه، گسترش ارتباط ساکنین منطقه به شهرها و شهرستان‌های اطراف را به دنبال خواهد داشت. اکنون هر دو منزل در منطقه‌ی دشت ارایض به طور متوسط حدّاقل یک وسیله‌ی نقلیّه خصوصی دارد.

در ابتدای شروع طرح، دو مسیر ارتباطی بین منطقه دشت ارایض ۲و۳ و مرکز شهرستان وجود داشته است. یکی از آن‌ها مسیر ارایض-عبدالخان و از آنجا به شهر شوش است که یک جادّه خراب و پر از چاله بود. دیگری نیز مسیر ارایض-شوش بود که یک جادّه شنی بوده است. در مسیر اوّلی، فاصله‌ی بین روستای بیت‌شایع به عنوان نزدیک‌ترین روستا به مرکز شهرستان حدود ۶۵ کیلومتر بوده و در مسیر دومی این فاصله حدود ۳۵ کیلومتر بوده است اما روستائیان منطقه برای تأمین مایحتاج خود از شهر، مسیر اوّلی را که طولانی‌تر امّا آسفالت است بر مسیر دوّمی ترجیح می‌داده‌اند. اکنون با توجّه به ورود طرح عمرانی و آبادانی منطقه، مسؤولان توجّه خاصّی به منطقه کرده و مسیر اوّلی را در مدّت چهار سال اخیر، برای دو بار لکه‌گیری نموده و مسیر دوّمی را در اواسط سال ۹۴ آسفالت کرده‌اند. علاوه بر این، یک پل شناور نیز در دست احداث است که بر

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

روی رودخانی کرخه قرار می‌گیرد و منطقه‌ی دشت ارایض ۲و۳ را به شهر شاوور وصل می‌کند. جاده‌ی این پل نیز در برنامه‌ی احداث است. بنابراین، با توجّه به مشاهدات فوق می‌توان نتیجه گرفت که ورود طرح‌های عمرانی اراضی کشاورزی و افزایش تعداد وسیله‌های نقلیه در منطقه‌ی دشت ارایض منجر به افزایش توجّه مسؤولین به اهمّیّت منطقه و راه‌های ارتباطی آن شده و این موضوع سرعت روند خروج منطقه از انزوای اجتماعی دوچندان کرده است.

مباحث گروهی

علاوه‌بر مشاهدات و تجربه‌زیسته‌ی محقق، تعدادی مباحثه‌ی گروهی نیز انجام شده که در یکی از این مباحثه‌ها نقل شده است: «با توجه به این‌که اراضی این منطقه احیا شده و کشاورزی آن رونق گرفته است، افراد برون منطقه درحال حاضر به سمت این منطقه گرایش پیدا کرده و مهاجرت از روستاهای دیگر، شهرها و استان‌های دیگر متوجّه این منطقه شد. در این‌صورت، کشاورزانی عمدتاً از استان‌های دیگر اقدام به اجاره‌کاری اراضی کرده‌اند زیرا بومیان منطقه به دلیل دیم بودن الگوی کشت اراضی خود، بیش‌تر مشغول دام‌داری بوده‌اند و علاوه‌بر این اراضی آن‌ها اکثراً بزرگ‌مالکی است. بدین ترتیب چون توانایی کشت مکانیزه این سطح وسیع اراضی را نداشته‌اند لذا به فکر اجاره‌دادن اراضی خود افتادند زیرا از این طریق اوّلاً می‌توانند پولی ۱۰ برابر محصول کشت دیم، از اجاره‌ی زمین‌ها عایدشان شود و ثانیاً توانسته‌اند از طریق کارگری در کنار همین افراد اجاره‌کار، نحوه‌ی کشت را یاد بگیرند زیرا اکثر اهالی منطقه با کشاورزی آشنایی چندانی نداشته و این اجاره‌کارها در واقع یک کارگاه آموزشی مجانی برای‌شان به وجود آورده بود. با اجاره‌دادن اراضی خود، طبیعتاً رفت‌وآمدهای افراد غریبه به این منطقه زیاد شده و گاهاً کشاورزان باغ‌کار، جالیزکار و غلّات‌کار، در اراضی اجاره‌ای خود کوچ کرده و به‌مدّت یک یا چند فصل زراعی در اراضی اجرتی مانده و بعد از آن ماندگار یا رفتنی می‌شوند. در این صورت این مسأله باعث گستردگی ارتباطات اهالی منطقه با کشاورزان شده و سطح آشنایی آن‌ها از مرز روستا یا منطقه پا فراتر گذاشته و در نتیجه میزان روابط اجتماعی افراد از سطح محلّی به سطح میان‌شهری، میان‌استانی و برون‌منطقه‌ای گسترش پیدا کرده است.

علاوه‌بر این به‌اقتضای شرایط طرح عمرانی کشاورزی، کشاورزان با افراد غیر متخصص (رانندگان ماشین آلات سنگین و....) و مهندسین متخصّص آشنا شده و این قضیّه باعث گستردگی روابط شده است. این گستردگی روابط به توسعه‌ی ارتباطی منجر شده و اهالی روستا،دوستان

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

جدیدی در کارگاه‌ها پیدا کرده‌اند و باعث شده که سطح محدود ارتباط درون‌روستایی یا درون‌طایفه‌ای یا درون‌منطقه‌ای به سطح برون‌منطقه‌ای و برون‌استانی گسترش پیدا کرده و بنابراین ممکن است در سطح کل کشور دارای دوستان شوند.

به‌اقتضای شرایط طرح عمرانی، افراد، عوامل شاغل در طرح و کشاورزان برون‌منطقه‌ای، جادّه‌های خلوت به جادّه‌های پر رفت‌وآمد بدل شده و بنابراین اگر قبلاً فقط چند ماشین در طول شبانه‌روز در جادّه‌ی روستایی رفت‌وآمد می‌کرد در حال حاضر در هر ساعت چند برابر وضعیّت قبلی (شبانه‌روز) تردد ماشین‌ها بیش‌تر شده است. ساکنین و اهالی منطقه نیز به اقتضای تجهیز و نوسازی زمین‌های‌شان توانایی مالی پیدا کرده و خود اقدام به خرید ماشین شخصی کردند به‌طوری‌که اگر قبلاً در روستای ۵۰ خانواری فقط ۵ عدد ماشین وجود داشته باشد در حال حاضر این تعداد به حدود ۲۰ عدد ماشین رسیده است که باعث آسان‌سازی ارتباطات و گستردگی روابط شده‌است».

در جمع‌بندی یک مباحثه‌ی گروهی دیگر نیز نقل شده است: «قبل از ورود طرح‌های عمرانی کشاورزی به منطقه‌ی ارایض، روابط بین افراد و جوانان هر روستا عموماً محدود به همان روستا و یا حداکثر تا روستاهای مجاور بوده است. روابط افراد یک روابط درون‌روستایی بود و به دلیل کوچکی حوزه‌ی روابط، این روابط بسیار صمیمانه ولی در عین حال منفک از محدوده‌ی مورد اشاره است. افراد یک واحد روستایی به هم‌دیگر «بدوه[1]» می‌کردند، موقع بیماری یا اتّفاق خاص به عیادت و ملاقات هم‌دیگر می‌رفتند، در ایّام عید، موقع بازگشت از حج و زیارت و ... با هم‌دیگر مواصله می‌کردند، در موقع فاتحه‌خوانی و گاهاً موقع عروسی به هم‌دیگر کمک می‌کردند و در کلّیّت قضیه یک واحد روستایی یک واحد منسجم فرهنگی‌ـاجتماعی‌ـاقتصادی در درون خود و در عین حال منفک از واحد های هم‌جوار بوده است.

در منطقه‌ی مورد مطالعه، به دلیل خرابی‌های جادّه و راه‌های ارتباطی میان شهرـروستایی و نیز فقرِ دست‌رسی به امکانات شهری (امکانات تحصیلی، پزشکی، رفاهی و ...)، معمولاً خیلی کم به شهر (عمدتاً فقط برای تأمین نیازهای اساس مانند خوراک و پوشاک، موقع بیماری‌های اورژانسی و ...) رفت‌وآمد می‌شد و اکثر مواقع، مردم احتیاجات خود را به‌صورت خودکفایانه در داخل واحد روستا تأمین می‌کرده و در نتیجه روابط میان شهرـروستایی بسیار کم بوده است.

[1] دید و بازدیدهای روستائیان و رفتن شبانه به خانه‌های همدیگر

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

به گفته‌ی حاضرین، راه‌اندازی طرح‌های عمرانی موجب بروز برخی عوامل گردید که این عوامل خود موجب تغییر روابط منزوی و گسترش ارتباطات شده است. از جمله مهم‌ترین این عوامل می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد:

- افراد با اشتغال در طرح‌ها به دوستان جدیدی دست پیدا کردند که باعث گستردگی دایره‌ی دوستی ایشان و عبور آن از مرز یک یا چند روستا شده است. افراد در طرح، با مهندسین، کارشناسان و رانندگان و صاحبان ماشین‌آلات سنگین کشاورزی و افراد تحصیل‌کرده و... که عمدتاً از برون منطقه بوده‌اند آشنا گردیده و این آشنایی همراه با صمیمیت بوده است. این امر بعضاً به جای‌گزینی روابط درون‌روستایی به روابط برونی با عوامل طرح‌ها در شهرها و استان‌های دیگر منجر شده است. به گفته‌ی یکی از حاضرین، من و دیگر افراد شاغل و حتی افراد غیر شاغل ولی دارای ارتباط با طرح‌ها، در روستاهای هم‌جوار، شهرها و استان‌های دیگر دوست و دوست صمیمی پیدا کرده‌ایم و این احساس به ما دست داده است که در شهرها و استان‌های دیگر صاحب خانه‌ی دوّم شده‌ایم که در موقع مسافرت پیش دوستان‌مان می‌رویم و در خانه‌های‌شان می‌مانیم و ایشان ما را به اماکن تفریحی و دیدنی شهرهای خود می‌برند و این آشنایی باعث بهبود وضعیّت روحی روانی ما نیز شده است. این گستردگی روابط باعث افزایش اطّلاعات و آگاهی‌های عمومی و حتّی تغییر در اخلاق، رفتار و ادب (نحوه‌ی برخورد با دیگران) شده است و موجب بالارفتن آگاهی سیاسی، دینی، فرهنگی و اجتماعی شده است.

- قبل از شروع طرح‌های عمرانی، به‌دلیل دورافتادگی منطقه و عدم توجّه مسؤولین به اهمّیّت منطقه، راه‌های ارتباطی نیز خراب بوده‌اند. اما با آمدن طرح کم‌کم هم مسؤولین به اهمّیّت منطقه توجّه نموده و هم خود پیمانکاران جهت تسهیل رفت‌وآمد خود به راه‌های ارتباطی به‌ویژه جاده‌های میان شهر-روستایی توجه کرده‌اند. در نتیجه به دستور نماینده‌ی مجلس شورای اسلامی شهرستان (دکتر سید راضی موسوی)، مسیر شوش-ارایض را آسفالت کرده و شرکت نصر میثاق اهواز قسمتی از مسیر ارتباطی روستاهای سلیمان، شندی و گریز کردیدی را که عمدتاً خراب و صعب‌المرور بود، آسفالت کرد. پس در کنار همین طرح‌ها، مسیرهای ارتباطی جادّه‌ای بهبود یافتند. در نتیجه‌ی بهبود مسیرهای ارتباطی مشارالیه، چندین اثر ملاحظه گردید: نخست افزایش امکان دسترسی روستائیان به شهر و روستاهای اطراف به‌دلیل تکثّر وسایل نقلیه‌ی شاغل در طرح عمرانی، دوماً جابه‌جایی آسان‌تر نیروهای شاغل در طرح در میان روستاهای منطقه، سوماً افزایش امکان «بدوه» میان‌روستایی به‌جای «بدوه» درون‌روستایی و چهارماً رغبت اهالی منطقه به خرید وسیله‌ی

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

نقلیه جهت استفاده‌ی شخصی و به‌وجود آمدن نوعی چشم و هم‌چشمی و نهایتاً بهبود مسیرهای ارتباطی. در خصوص مورد اخیر (خرید وسیله نقلیه)، علاوه‌بر بهبود مسیرهای ارتباطی، از یک طرف وضع مالی مردم بر اثر مکانیزه‌کردن اراضی کشاورزی بهبود یافته و از سوی دیگر چشم و هم‌چشمی نیز عامل مهمّی در بروز این تفکر در میان مردم بوده است و نتیجه این موضوع احساس نیاز در اهالی منطقه نسبت به ضرورت دارا بودن وسیله نقلیه است.

- بر اثر اشتغال افراد در طرح‌های عمرانی کشاورزی، آشنایی میان افراد روستاهای منطقه بیش‌تر و گسترده‌تر شده است و مردم به برکت همین طرح‌ها توانستند با هم‌دیگر آشنا شده و دایره ارتباطی‌شان را به خارج از روستاهای خود عبور دهند و بتوانند روابط برون‌روستایی و برون‌منطقه‌ای خود را گسترش دهند که این میزان روابط نسبت به زمان قبل از شروع طرح‌های عمرانی دوچندان و بیش‌تر شده است».

با نیم‌نگاهی به آن‌چه حاصل آمده، توّجه به امر توسعه در اقشار آسیب‌دیده‌ی اجتماعی امری ضروری و مدّنظر تمام تئوریسین‌ها و برنامه‌ریزان توسعه است. روستا به عنوان محیطی که در آن عمدتاً افراد مستضعف زندگی می‌کنند (البته نه همیشه) نیازمند برنامه‌ریزی و اتّخاذ برنامه‌ی توسعه همه‌جانبه است و به جرأت می‌توان گفت که خروج فرد روستایی از لفاف بسته‌ی محیط خود گام مهمّی در توسعه است. توسعه‌ی روستایی، راهبردی برای بهبود زندگی اجتماعی و اقتصادی روستائیان کم‌بضاعت و تلاشی همه‌جانبه برای کاهش فقر است که این امر با افزایش تولید و ارتقاء بهره‌وری در محیط روستائی میسّر می‌گردد.برای توسعه‌ی روستایی یا نوین‌سازی جامعه‌ی روستایی باید این جامعه را از انزوای سنتی بیرون آوردتا با اقتصاد ملّی عجین گردد و به‌همین جهت توسعه‌ی روستایی تلاشی فراگیر است که به محدوده‌ی یک بخش خلاصه نمی‌شود و تمام بخش‌ها و زمینه‌های فیزیکی، اجتماعی، اقتصادی وفرهنگی توسعه را در بر می‌گیرد. شناخت دقیق مسائل مربوط به مشکلات روستاهای دور افتاده کشور از اهمّیّت بسیار زیادی برخوردار است؛ چرا که ریشه‌یبسیاری از مشکلات و مسائل عقب‌ماندگی؛ مثل فقر گسترده، نابرابری در حال رشد، رشد سریع جمعیت و بی‌کاری فزاینده، در مناطق روستایی قرار دارد.

توسعه و عمران روستایی در چند دهه‌ی اخیر همواره یکی از دغدغه‌های اصلی توسعه در ایران و اکثر کشورهای در حال توسعه بوده است و در بسیاری از کشورها، توسعه‌ی روستائی به‌مثابه راهبردی با اهمّیّت برای تأمین نیازهای اساسی و توزیع بهینه منافع ناشی از توسعه‌ی ملّی تلقی شده و بدین منظور با شیوه‌های متعدد، الگوهای متنوّعی برای توسعه‌ی روستایی تجربه شده

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

است که عمدتاً دست‌آوردهای مطلوبی نداشته و هنوز سهم جوامع روستایی جهان سوم از توسعه و پیشرفت بسیار اندک است و اکثر فقرای این کشورها یا در روستاها بسر می‌برند و یا شهرنشینانی عمدتاً حاشیه‌نشین با منشأ روستایی هستند.توسعه‌ی روستایی به‌معنای حفظ یا گسترش روستا نیست، بلکه هدف، بهبود اوضاع زندگی جامعه‌ی روستایی و افراد ساکن در روستاها است و توسعه‌ی روستایی را باید به مفهوم بازسازی جامعه‌ی روستایی تلقی کرد.

در جوامع روستایی، به‌ویژه روستاهایی که مرزی و دورافتاده هستند و از امکانات شهری محروم‌اند انزوای اجتماعی باعث به وجود آمدن اثرات سوئی بر زندگی افراد آن می‌شود. از جمله مهم‌ترین مصادیق و خروجی‌های این پدیده، می‌توان به مواردی از جمله «عدم دسترسی به امکانات آموزشی عمدتاً در مقاطع تحصیلی بالاتر از دوره‌ی ابتدایی و به‌ویژه برای دختران»، «فقدان امکانات تفریحی و ورزشی شهر»، «نداشتن روحیه‌ی تجددطلبی»، «عدم دسترسی به امکانات درمانی مناسب»، «دورافتادگی، در حاشیه افتادن و تأخّر اجتماعی-فرهنگی نسبت به جامعه‌ی اطراف»، «فقدان آگاهی سیاسی-اجتماعی» و ... اشاره نمود.

در نهایت باید گفت که تأثیر این طرح‌ها در راستای تغییر در روابط اجتماعی و خروج از انزوای اجتماعی مانند یک شمشیر دو لبه عمل کرده است؛ بدین معنا که از یک‌سو به گستردگی روابط برون‌روستایی و خروج افراد از جوّ منزوی درونِ روستا منجر شده و از سوی دیگر به ایجاد گسست در روابط درون‌روستایی (یا کم‌رنگ شدن آنها) انجامیده است. تمامیّ این عوامل باعث به وجود آمدن و تسریع روند خروج از انزوای اجتماعی در منطقه شدند.

جمع‌بندی و پردازش نظری تحقیق

انزوای اجتماعی[1] در واقع حالتی است که در آن فرد یا مجموعه‌ای از افراد به واسطه‌ی درکی که از شرایط محیط پیرامون خود دارند تحت‌تأثیر انگیزه‌های متفاوت فردی واجتماعی ارتباط خود با پیرامون را قطع کرده به‌صورت یک گروه درخود فرورفته به حیات ادامه می‌دهند.

این مسأله به‌خودی خود ایجادکننده‌ی چند مشکل اساسی برای جامعه است. چرا که از یک طرف فرد را از وارد شدن به روابط اجتماعی که به‌نحوی نیازهای اساسی‌اش را برطرف کرده؛ او را به‌صورت داوطلبانه وارد فرآیندهای منتهی به ملّت‌سازی و ادغام اجتماعی می‌سازد، محروم می‌نماید و از طرف دیگر امکان فراهم آمدن زمینه‌های هم‌بستگی اجتماعی و قوام جامعه از یک‌سو

1 Social Isolation

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

و تنش‌زدایی از حوزه‌های گوناگون اجتماعی و مخصوصاً حوزه‌یسیاسی را از سوی دیگر از بین می‌برد.

از آن جایی‌که در رویکرد نظم اجتماعی وجود حداقلّی از جهت‌گیری جمع‌گرایانه برای هر جامعه ضرورت دارد و با توجه به این مسأله که در جامعه‌ی ما این جهت‌گیری‌ها کم‌تر یافت می‌شود می‌توان گفت که بسیاری از مشکلات اجتماعی امروز جامعه ایرانی ریشه در کم‌بود جهت‌گیری‌های جمع‌گرایانه در سطح کلان و تعهدات جمعی دارد.

بر اساس نظریه‌ی انتخاب عقلانی، هر کنش‌گر عاقل ممکن است در موقعیت‌هایی قرار گیرد که عقلانیت ابزاری به وی حکم کند که نفع فردی (آنی) را انتخاب کند. اما منطق آن نوع خاص از موقعیت، به‌گونه‌ای است که انتخاب گزینه‌ی نفع فردی توسط او(و کثیری دیگر از کنش‌گران عاقل)، نتیجه‌ای را به‌دنبال دارد که به زیان همگانی (از جمله آن کنش‌گران عاقل) است، داورز این موقعیت‌ها را دوراهی اجتماعی[1] نامیده است (هورتولانس[2]، ۱۳۹۴).

به بیان دیگر ریشه‌یابی دلایل و شرایطی که به انزوای اجتماعی منتج می‌شود از مجرای بررسیِ دو دسته از دلایل فردی‌ـشخصیتی و اجتماعی‌ـموقعیتی امکان‌پذیر است. دلایلی که در یک سطح چگونگی ادراک فرد و زمینه‌های ذهنی کنش‌گر اجتماعی از امکانات خود و محیط برای وارد شدن به کنش متقابل را در بر می‌گیرد و در سطح دیگر به واقعیت‌های اجتماعی و یا به‌عبارت بهتر به توانایی‌ها و محدودیت‌های محیط کنش اشاره دارد.

بر اساس یافته‌های تحقیق حاضر کیفیَات کنش فرد در محیط و در ارتباط با دیگری در ارتباط مستقیم با چیستی و چگونگی تصوری است که فرد از خود و محیط پیرامونش دارد. در واقع این باورهای ذهنی و تصورات شخصی هر کنش‌گر است که فضا و چگونگی کنش فرد در محیط را تعیین و او را به تنظیم رابطه با دیگری وا می‌دارد. هم‌چنین چگونگی این کنش ارتباط مستقیمی با تصور فرد از امکانات محیط، توانایی‌های خود و در یک کلام کیفیَت رابطه با دیگری دارد. این امر از منظر نظری با نتایج تحقیقات هورتولانسارتباط نظری داشته و مرتبط است.بنابراین، نظریّه‌ی هورتولانس که به نظریّه‌ی انزوای اجتماعی/خروج از انزوای اجتماعی معروف است در واقع تأییدی نظری بر یافته‌های این تحقیق است. بر اساس یافته‌های تحقیق، جامعه‌ی موردمطالعه، یک جامعه‌ی منزوی و منقطع با جامعه‌ی بیرونی بوده که افراد آن ارتباط چندانی با محیط خارج

[1] Socialdilemma
[2] Hortolunce

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

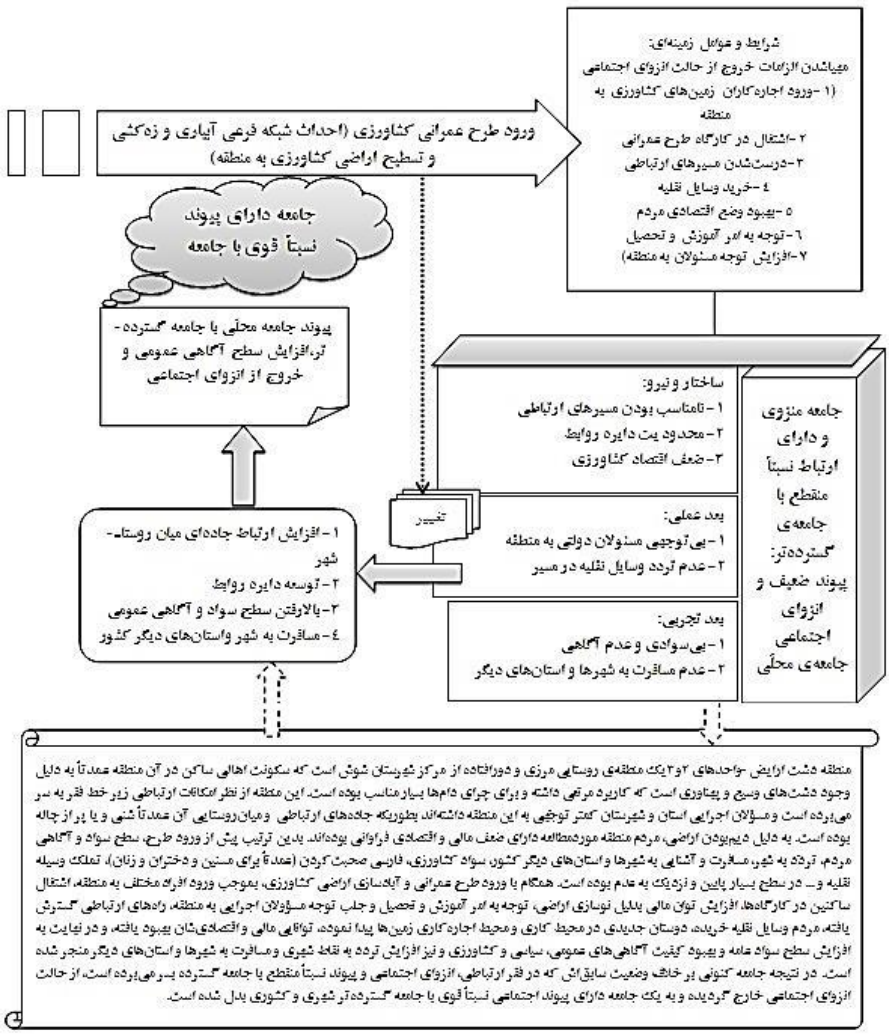
نداشته‌اند. شرایط موقعیتی که طرح عمرانی ایجاد کرده است زمینه را برای خروج افراد از حالت دوری از جامعه‌ی بزرگ‌تر شهری و کشوری فراهم کرده و ضمن ایجاد انگیزه در مسؤولان محلّی، توجّه آنان را به توسعه‌ی راه‌های ارتباطی میان‌روستایی و میانِ شهر-روستا جلب نموده است. در نتیجه با ورود طرح عمرانی اراضی کشاورزی، شرایطی در محیط به وجود آمده که به‌موجب آن، افراد و گروه‌های اجتماعی محلّی ضمن پی بردن به منافع فردی خود، به کنش جمعی نیز دست زده و به تقویّت سرمایه اجتماعی، آگاهی سیاسی، برخورد فرهنگی و ... انجامیده است.

خروج از انزوا[1]ی گروهی و فردی و وارد شدن به کنش جمعی در یک جامعه به لحاظ شرایطی که محیط برای فرد فراهم می‌کند از آن جهت اهمّیّت دارد که امکان برقراری دیالوگ و شکل‌گیری خِرَد ارتباطی و در نتیجه پیدایش اتفاق عمومی درباره راهبردهای اصلی پیگیری منافع شخصی و گروهی و هم‌چنین امنیت کنش‌گران را فراهم می‌آورد. این مسأله از نظر اجتماعی در درازمدت به شکل‌گیری مفهوم ما در سطح کلان جامعه و گسترش سرمایه‌ی اجتماعی و انسانی و بدین وسیله افزایش نیروی انسانی لازم برای استفاده در مسیر توسعه‌ی سیاسی و اجتماعی را فرآهم می‌آورد. هم‌چنین هویّت‌های متکثّر اجتماعی را در مقام کارگزاران تمدّن به سمتی هدایت می‌کند که از توانایی‌های‌شان برای پرکردن خلأهای اجتماعی و فرهنگی و در خدمت دیگران استفاده نمایند، این امر که عمدتاً در نظریّه‌های مربوط به سرمایه‌ی اجتماعی پاتنام و اعتماد اجتماعی مطرح شده است با نتایج تحقیق حاضر ارتباط نظری دارد.

با توجه به نتایج تحقیق حاضر مدل نظری خروج از انزوای اجتماعی در قالب نمودار شماره یک ارائه شده است که به‌طور شماتیک نحوه‌ی خروج از انزوای اجتماعی در جامعه موردمطالعه را در یک قالب و الگوی نظریِ تأثیر طرح بر خروج از انزوای اجتماعی نشان داده است.

[1] Out OfIsolation

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

نمودار ۱- الگوی نظری تأثیر طرح بر خروج از انزوای اجتماعی

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

با توجه به مدل نظری فوق منطقه‌ی موردمطالعه پیش از ورود طرح از نظر امکانات ارتباطی زیر خط فقر به سر می برده است بطوری‌که جادّه‌های ارتباطیآن وضعیت مطلوبی نداشته است. پیش از ورود طرح، سطح سواد و آگاهی مردم، تردّد به شهر، مسافرت و آشنایی به شهرها و استان های دیگر کشور، سواد کشاورزی، فارسی صحبت کردن (عمدتاًبرای مسنّین و دختران و زنان)، تملّک وسیله‌ی نقلیه و ... در سطح بسیار پایین بوده است. پس از ورود طرح عمرانی و آبادسازی اراضی کشاورزی، به موجب ورود افراد مختلف به منطقه، اشتغال ساکنین در کارگاه‌ها،افزایش توان مالی به دلیل نوسازی اراضی، توجّه به امر آموزش و تحصیل و جلب توجّه مسؤولین اجرایی به منطقه، راه‌های ارتباطیگسترشیافته، مردم وسایل نقلیه خریده، دوستان جدیدی در محیط کاری و محیط اجاره‌کاری زمین ها پیداکرده، توانایی مالی و اقتصادیشان بهبود یافته، و در نهایت به افزایش سطح سواد عامّه و بهبود کیفیت آگاهی‌های عمومی، سیاسی و کشاورزی و نیز افزایش تردَد به نقاط شهری و مسافرت به شهرها و استان های دیگر منجر شده است. در نتیجه جامعه‌ی کنونی بر خلاف وضعیّت سابقشکهدرفقرارتباطی، انزوای اجتماعی و پیوند نسبتاً منقطع با جامعه گسترده به سر می‌برده است، از حالت انزوای اجتماعی خارج گردیده و به یک جامعه‌ی دارای پیوند اجتماعی نسبتاً قوی با جامعه‌ی گسترده‌ترشهری و کشوری بدل شده است. این امر می‌تواند به عنوان یک الگوی بومی از توسعه‌ی ایرانی – اسلامی مورد توجّه ویژه قرار گیرد و در طرح‌های توانمندسازی و فقرزدایی در مناطق دیگر کشور استفاده شود.

بحث و نتیجه‌گیری

نیم نگاهی به سیمای طرح عمرانی اراضی کشاورزی که در مناطقِ عمدتاً عرب‌نشین کشور در حال اجرا است و نیز با توجه به فصل یافته‌های تحقیق که حاکی از ایجاد تعداد عوامل و شرایط زمینه‌ای اقتصادی و غیر اقتصادی محرک است نتیجه‌ای که حاصل می‌گردد این است که ورود طرح‌های عمرانی اراضی کشاورزی به جوامع تحت‌تأثیر دارای هدفی عمدتاً و ماهیتاً اقتصادی است که سعی دارد وضعیت اقتصاد کشاورزی منطقه و کشور را متحول نموده و کشور را به خودکفایی اقتصادی در حوزه‌ی تولید محصولات کشاورزی برساند. از جمله اهداف این طرح‌ها، افزایش سطح تولیدات کشاورزی و بهینه‌سازی مصرف آب کشاورزی است. هدف اول به خودکفایی اقتصادی در زمینه‌ی تولیدات کشاورزی منتهی می‌گردد و هدف دوّم به موضوع کم‌بودن منابع آب کشور و مسائل خشک‌سالی منطقه و کشور موبوط می‌گردد که انتظار می‌رود با انجام

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

موّفقیّت‌آمیز این طرح‌ها از هدررفتن و تلف‌شدن آب جلوگیری کنیم. اما یافته‌های میدانی تحقیق به وجود برخی رویدادها و پیامدهایی اشاره دارد که با ورود این طرح‌های عمرانی به مناطق عرب‌نشین کشور و از جمله منطقه‌ی دشت ارایض- واحدهای عمرانی ۲و۳ - رخ داده و حیات اجتماعی افراد تحت‌تأثیر را دگرگون ساخته است.

طرح‌های عمرانی اراضی کشاورزی جدا از اهداف اصلی خود منجر به ایجاد تغییراتی شده است که به‌موجب آن، بسیاری از عرصه‌های زندگی افراد جامعه و به‌ویژه کشاورزان و ساکنین بومی منطقه را تغییر داده و در برخی موارد به تضعیف یا فروپاشی نهادهای سنتی و ساختارهای اجتماعی و فرهنگی انجامیده است. در واقع، وقوع این رویدادها و تغییرات اجتماعی نه به‌طور مستقیم، بلکه از طریق ایجاد شرایط و عوامل زمینه‌ای محرّکی در محیط اجتماعی است که از طریق آن، ساختارها، نهادها، سنّت‌ها و جریان سابق و نسبتاً ثابت واقعیت‌های زندگی جامعه را با تغییر و فراز و نشیب مواجه کرده است.

در مقاله‌ی حاضر به بررسی موضوع پیوند جامعه‌ی محلّی با جامعه‌ی گسترده‌تر شهری و کشوری و تغییرات آن بر اثر ورود طرح‌های عمرانی اراضی کشاورزی پرداخته شد. بر اساس یافته‌های میدانی تحقیق، قبل از ورود طرح عمرانی به عرصه‌ی جامعه‌ی موردمطالعه، این جامعه یک جامعه‌ی منزوی و دارای ارتباط نسبتاً منقطع با جوامع گسترده‌تر شهری و کشوری بود. این جامعه در اصطلاح در یک حالتی به سر می‌برده است که ویژگی‌های آن شامل ضعف اقتصاد (و اقتصاد کشاورزی)، محدود بودن دایره‌ی روابط اجتماعی، نامناسب بودن مسیرهای ارتباطی، بی توجهی مسؤولان دولتی به منطقه و تردّد بسیار ناچیزِ وسایل نقلیه در مسیرهای میان روستا-شهری است. در نتیجه‌ی این ویژگی‌ها و شرایط، جامعه‌ی مذکور جامعه‌ای بوده که افراد آن به دلیل کمبود امکانات آموزشی و دوری از محیط شهر، در بی‌سوادی مزمن و فقر آگاهی اجتماعی-سیاسی به سر می‌برده‌اند به‌طوری‌که کمتر از یک درصد جمعیت آن تحصیلات دانشگاهی داشته‌اند. علاوه بر این، موضوعی به نام مسافرت به شهرها و استان‌های دیگر کشور به جز در خانواده‌های متمول و شیوخ، وجود خارجی نداشته است. این وضعیت را در اصطلاح انزوای اجتماعی می‌نامند.

ورود طرح عمرانی اراضی کشاورزی به جامعه، شرایط و عواملی ایجاد کرد که زمینه و الزامات خروج از حالت انزوای اجتماعی و برقراری رابطه با جامعه‌ی گسترده‌تر را مهیا ساخت. بر اثر ورود این طرح، اجاره‌کاران زمین‌های کشاورزی از شهرها و استان‌های دیگر به سمت منطقه حرکت کرده، افراد جامعه در اثر اشتغال در کارگاه طرح با مهندسین و افراد غیربومی آشنا شده و

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

آشنایی خود را نسبت به مناطق دیگر کشور گسترش داده، مسؤولان شهرستان به منطقه توجه کرده و به تأسیس امکانات آموزشی، رفاهی و خدماتی و آسفالت‌کردن مسیرهای ارتباطی اقدام نموده است. با بهبود وضع اقتصادی مردم، وسایل نقلیه در منطقه بیش‌تر شده و جوانان و نوجوانان روستاها به موضوع تحصیل و آموزش اهمّیّت نشان داده‌اند. در نتیجه زمینه تغییر در این حوزه از حیات اجتماعی جامعه ایجاد شد.

در نتیجه‌ی ایجاد شرایط فوق‌الذکر، زمینه برای تقویّت پیوند جامعه‌ی محلّی با جوامع گسترده‌تر، افزایش سطح آگاهی عمومی و آشنایی با محیط بیرون مهیا شده و به خروج جامعه از حالت انزوای اجتماعی انجامیده است. با ایجاد عوامل و شرایط زمینه‌ای مناسب تغییر، میزان ارتباط جاده‌ای میان شهر-روستایی افزایش یافته، دایره‌ی روابط اجتماعی افراد جامعه به شهرها و استان‌های دیگر گسترش پیدا کرده و میزان مسافرت و گشت‌وگذار به مناطق دیگر کشور زیاد شده است. در زمینه‌ی سطح سواد و آگاهی عمومی سیاسی-اجتماعی نیز با توجه به ایجاد شرایط مناسب از جمله توجّه به امر تحصیل و آموزش و ایجاد امکانات آموزشی در روستاها توسط مسؤولین شهرستانی، باید گفت که سطح سواد و آگاهی بسیار بهبود پیدا کرده و با شرایط قبل از ورود طرح قابل مقایسه نیست. اکنون بسیاری از جوانان و نوجوانان روستاها و حتی دختران، به ادامه تحصیل رو نهادند و تعداد این افراد روز به روز در حال افزایش است. در نهایت می‌توان گفت که جامعه‌ی منزوی دیروز به یک جامعه دارای پیوند نسبتاً قوی با جوامع گسترده‌تر بدل شده است. به‌هر حال، با توجّه به نتایج تحقیق پیشنهاداتی به شرح زیر به منظور گسترش مطالعات در این زمینه ارائه شده است؛

اولین پیشنهاد پژوهشی از نظر محقّقان، استفاده از روش‌های کیفی و روش‌های ترکیبی تحقیق در تحقیقات اجتماعی است. در تحقیقات اجتماعی با انسانی سروکار داریم که نمی‌توان به صرف آمار و اعداد تمام جنبه‌های زندگی وی را فهمید بنابراین ضروری است که از تکیه بر تحقیقات آماری و کمّیِ صرف پرهیز نموده و روش‌های کیفی و ترکیبی را جایگزین آن نمود.

رویکرد ارزیابی تأثیرات اجتماعی و فرهنگی (اتاف) به عنوان یک رویکرد تحقیقی و پژوهشی نسبتاً نو، برای تبیین و ارزیابی وضعیت تإثیر طرح‌های عمرانی بر بدنه‌ی اجتماع یا جامعه رویکرد بسیار مناسب و کارآمدی است که می‌تواند تمام زوایای تأثیرات طرح‌های عمرانی توسعه بر بدنه اجتماع یا جامعه را مورد بررسی و کنکاش قرار دهد لذا پیشنهاد می‌گردد از این رویکرد بهره‌ی لازم برده شود.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

با توجه به پیشینه‌ی تحقیق حاضر، پژوهش‌هایی که در این زمینه انجام گرفته است بسیار ضعیف و کم به‌نظر می‌رسد. لذا با توجه به اینکه طرح‌های توسعه کشاورزی در صدر برنامه‌های توسعه ملّی و برنامه‌ی ششم توسعه قرار دارد انجام تحقیقات اجتماعی و اقتصادی در این باب خالی از لطف نبوده و می‌تواند علاوه بر تقویّت پیشینه‌ی چنین پژوهش‌هایی، به تلطیف و تعدیل نگاه عاملین توسعه به اجتماعات تحت‌تأثیر این طرح‌ها کمک نموده و در برخورد آن‌ها با جامعه محلّی تأثیرگذار باشد.

در راستای کاهش مشکلات تحقیقات اجتماعی‌ای که بر پایه مصاحبه‌های عمیق، مباحث گروهی و مشاهدات مشارکتی انجام می‌گیرد با توجه به ماهیت این‌گونه تحقیقات، پیشنهاد می‌شود که ترجیحاً محقّق در جامعه مورد مطالعه زندگی نموده و تمام اخلاقیات و رفتار افراد مورد تحقیق در جریان تجربه‌زیسته‌ی خود شناسایی نموده و در نحوه‌ی برخورد با آن افراد احتیاط کامل به خرج دهد. به عنوان مثال، محقّق در این تحقیق، علی‌رغم آشنایی با جامعه‌ی موردمطالعه و هم‌زیستی با آن، نتوانسته است بصورت واضح، نقش خود را به عنوان محقّق آشکار کند بنابراین از جایگاه و سمتی که به عنوان ناظر امور اجتماعی و بهره‌برداری در آن طرح مشغول به‌کار است جهت رسیدن به اهداف تحقیق استفاده کرده و نُت‌برداری از مصاحبه‌ها، بحث‌ها و مشاهدات نیز بر همین اساس صورت گرفته است.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

منابع

۱. اشتراوس، آنسلم؛ کوربین، جولیت(۱۳۹۰) **اصول روش تحقیق کیفی، نظریه مبنایی، رویه‌ها و شیوه‌ها**، ترجمه بیوک محمدی، انتشارات پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.

۲. سیاهی، محمد کاظم و ناشر، حسین(۱۳۸۱) «**بهره‌برداری و نگه‌داری شبکه‌های آبیاری و زهکشی**»، تهران، کمیته ملی آبیاری و زهکشی ایران.

۳. صالحی، سعید (۱۳۸۱)، «عوامل تأثیر گذار بر موفقیت مطالعات اجتماعی و مشارکتی شبکه‌های آبیاری و زهکشی»، **فصلنامه مهندس مشاور**، شماره ۵۸.

۴. صدوق، سید حسن، سجادی، ژیلا و امیری، سیدنورالدین (۱۳۹۳) «تحلیل پایداری اجتماعی اثرات توسعه صنعتی منطقه‌ی ویژه پارس جنوبی در بخش عسلویه»، **فصلنامه علمی-پژوهشی و بین المللی انجمن جغرافیای ایران**، دوره جدید، سال دوازدهم، شماره ۴۱، تابستان ۱۳۹۳.

۵. طالب‌پور اکبر، رستمی تورج (۱۳۹۵) عوامل اجتماعی-فرهنگی مؤثر بر گسترش جریان های تکفیری، **فصلنامه پژوهش‌های اطلاعاتی و جنایی، سال یازدهم، شماره۳ پاییز ۱۳۹۵**.

۶. فلیک، اووه (۱۳۹۱) «**درآمدی بر تحقیق کیفی**»، ترجمه هادی جلیلی، تهران: نشر نی، چاپ پنجم.

۷. محمدپور، احمد (۱۳۹۰) «**روش تحقیق کیفی ضدروش، مراحل و رویه‌های عملی در روش‌شناسی کیفی (جلد دوم)**»، تهران: جامعه‌شناسان..

۸. هورتولانس، آر.پی و همکاران (۱۳۹۴) انزوای اجتماعی در جامعه مدرن، ترجمه لیلا فلاحی و صادق پیوسته، تهران: انتشارات جامعه‌شناسان.

انگلیسی

9. Cacioppo, John T.; Hawkley, Louise C. (2009). *"Perceived social isolation and cognition"*.Trends in Cognitive Sciences.**13** (10): 447–54.

10. Ha, Jung-Hwa; Ingersoll-Dayton, Berit (2011). *"Moderators in the relationship between social contact and psychological distress among widowed adults"*.Aging & Mental Health. 15 (3): 354–63. *PMC 3095214 .PMID 21491220*.

11. Hampton, Keith; Sessions, Lauren; Her, Eun Ja (2011). "Core Networks, Social Isolation and New Media: How Internet and mobile phone use is related to network size and diversity". Information, Communication and Society. 14 (1): 130–155.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

12. Newman, Barbara M.; Newman, Philip R. (2011). *"Isolation"*. Development Through Life: A Psychosocial Approach. Wadsworth. p. 469.
13. Nonogaki, K.; Nozue, K.; Oka, Y. (2007). "Social Isolation Affects the Development of Obesity and Type 2 Diabetes in Mice". Endocrinology.**148** (10): 4658–66.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]